

Pomoč učitelju pri pripravi meril za vrednotenje znanja pri slovenščini

Alenka Rot Vrhovec
Univerza v Ljubljani,
Pedagoška fakulteta

Povzetek: Podlaga za vrednotenje učenčeve sporazumevalne zmožnosti so cilji in standardi znanja, ki so določeni v učnem načrtu za slovenščino. Nadaljnja priprava za ustno in pisno vrednotenje ter izvedba in evalvacija tega pa so prepuščeni učiteljevi avtonomnosti. Vsak učitelj se mora zavedati, da vrednotenje ni le orodje za ugotavljanje dosežkov in da ima velik vpliv na učenčevo samozaupanje, izgradnjo samopodobe ter njegovo motivacijo za nadaljnje učenje. Učitelj mora ne le poskrbeti za ustrezno izvedbo le-tega, temveč tudi za pripravo nanj. Prispevek govori o učiteljevi pripravi na vrednotenje znanja. Še posebej sta izpostavljeni pripravi na ustno vrednotenje govornega nastopa in na pisno vrednotenje sporazumevalne zmožnosti pri slovenščini. Učiteljem so ponujena merila, s katerimi si lahko pomagajo pri pripravi na vrednotenje. **Ključne besede:** vrednotenje, slovenščina, jezikovni pouk, govorni nastop, testi. **Help Offered to the Teacher in the Preparation of Criteria for Evaluation of Knowledge for the Subject of Slovenian language. Abstract:** The bases for evaluating a pupil's communicative competence are the objectives and standards of knowledge which are determined in the curriculum for the Slovene language instruction. Further preparation for oral and written evaluation, and the implementation and evaluation of the evaluation itself, are left to the teacher's autonomy. Every teacher should be aware that evaluation is not only a tool for the verification of achievements and that it has a strong impact on pupils' self-confidence, building of self-esteem and motivation for further learning. The teacher must not only ensure its' proper execution, he must also make preparation for it. The article discusses the teacher's preparation for the evaluation of knowledge. Especially delicate are preparations for an oral evaluation of the oral presentation and for a written evaluation of communicative competence at the subject of Slovenian language. Teachers have at their disposal criteria with which they can help themselves in the preparation of the evaluation. **Keywords:** evaluation, Slovenian language, language learning, oral presentation, tests.

Uvod

Slovenščina je v osnovni šoli učni predmet, ki je razdeljen na dve področji, tj. na književni in jezikovni pouk.

V prvem in drugem razredu osnovne šole učenčevo znanje slovenščine vrednotimo z opisnimi ocenami, v nadaljnjih razredih s številčnimi.

Načine vrednotenja znanja slovenščine v dogovoru s starši lahko tudi prilagajamo, npr. učencu,¹ ki je tuji državljan oz. je brez državljanstva in prebiva v Republiki Sloveniji. Do prilagoditev je upravičen največ dve šolski leti. (Pravilnik, 2013)

Vrednotenje znanja slovenščine mora biti v skladu z učnimi cilji in standardi znanja, ki so določeni v učnem načrtu za omenjeni učni predmet. (Program, 2011)

Proces vrednotenja ne zajema samo informativnega dela, v katerem ugotavljamo, v kolikšni meri učenec dosega cilje oz. standarde znanja iz učnega načrta, temveč sestoji iz treh delov, tj. iz priprave na vrednotenje, iz že omenjenega informativnega dela in evalvacije. V prispevku smo se omejili na vrednotenje jezikovnega znanja za učence od prvega do šestega razreda osnovne šole, in sicer na prvi del pisnega in ustnega vrednotenja, tj. na učiteljevo pripravo. Učiteljem so ponujena

merila, ki so jim lahko v pomoč na začetni stopnji procesa vrednotenja pri jezikovnem pouku.

Uravnoteženje ocen

Priprava na vrednotenje pomeni tudi poznavanje predpisov, ki učitelju posredno in neposredno določajo izvedbo celotnega procesa od izvedbe do evalvacije.

Ker je predmet slovenščina sestavljen iz književnega in jezikovnega pouka, mora biti splošna/končna ocena iz slovenščine opisni (v prvem in drugem razredu OŠ) ali številčni (od vključno tretjega razreda OŠ naprej) prikaz učenčevega znanja, ki ga učenec pridobi pri književnem pouku, kot tudi znanja, ki ga pridobi pri jezikovnem pouku. Nikjer ni določeno, koliko sprotih ocen mora učenec dobiti za eno ali drugo področje, saj lahko učenčevo pridobljeno znanje z obeh področij vrednotimo hkrati pisno ali ustno.

Temeljni cilj jezikovnega pouka je razviti sporazumevalno zmožnost v slovenskem (knjižnem) jeziku (Program, 2011). Učenec gradi sporazumevalno zmožnost z razvijanjem štirih sporazumevalnih dejavnosti, tj. s poslušanjem, govorjenjem, pisanjem in branjem. Končna ocena slovenščine mora biti kolikor se da uravnotežen prikaz znanja vseh štirih sporazumevalnih dejavnosti. To pomeni, da mora učenec v šolskem letu dobiti enako ali vsaj približno enako število ocen za pisanje, branje, govorjenje in poslušanje. Praksa kaže, da je zadnja dejavnost pri vrednotenju pogosto izpuščena. Ni posebej določeno, kdaj mora potekati vrednotenje posamezne dejavnosti v šolskem letu. V prvem razredu bomo npr. v prvem polletju, glede na to, da večina učencev še ne zna brati in pisati, vrednotili posameznikovo govorjenje in poslušanje ter njegove predopismenjevalne zmožnosti, ki so pomembne za učenje branja in pisanja, v drugem polletju pa bomo pridobili več ocen iz branja in pisanja, ker bomo tema dejavnostma zaradi začetnega opismenjevanja pri jezikovnem pouku posvetili največ časa.

Vrednotenje sporazumevalne zmožnosti

Pri jezikovnem pouku vrednotimo učenčevo sporazumevalno zmožnost oz. zmožnost

sprejemanja in tvorjenja različnih neumetnostnih besedil. Učitelj ob različnih besedilih »vrednoti učenčevo poimenovalno, skladijsko, pravopisno, slogovno in metajezikovno zmožnost, ob govornem nastopanju in pogovarjanju pa tudi učenčevo pravorečno zmožnost in zmožnost nebesednega sporazumevanja«. (Program, 2011: 110)

CILJI

Pred vsakim ocenjevanjem jezikovnega znanja je treba izvesti preverjanje, ki ima posreden vpliv na učiteljevo in tudi učenčevo pripravo na ocenjevanje. Namen preverjanja je zbiranje informacij o tem, kako učenec dosega cilje oz. standarde znanja. Treba ga je izvesti pravočasno, da učenec dobi povratno informacijo o svojem znanju in da ima pred ocenjevanjem čas za odpravo pomanjkljivosti. Po zahtevnosti nalog naj bo enako ali nekoliko zahtevnejše od prihodnjega ocenjevanja. Predvidevamo, da bodo morebitni slabši/nepričakovani rezultati preverjanja spodbudili učenca k učenju oz. nadgradnji znanja. Preverjanje znanja je povratna informacija tudi učitelju. Če se izkaže, da imajo učenci pri določeni preverjeni učni snovi težave, mora učitelj ugotoviti vzroke za neuspeh in z ustreznimi načini še pred ocenjevanjem poskrbeti za dodatno razlago. Po potrebi kasneje izpeljemo načrtovano ocenjevanje ali pa pri njem izpustimo premalo utrjene učne vsebine. Načine vrednotenja sporazumevalne zmožnosti lahko različno razvrstimo (ustno in pisno, številčno in opisno, sprotno in končno). Deloma so določeni v Pravilniku o preverjanju in ocenjevanju, npr. da se vrednotijo učenčevi ustni odgovori, pisni izdelki, nastopi učencev itd. (Pravilnik, 2013). Ne glede na merila razvrščanja moramo vedeti, da imajo vsi načini vrednotenja prednosti in slabosti. Te lahko omilimo z ustrezno pripravo, v katero spada tudi pravočasno seznanjenje učencev z merili in skrb za čim ustrežnejše razmere, ki so potrebne za vrednotenje.

Ustno vrednotenje govornega nastopa

Eden od operativnih ciljev, ki ga začnejo učenci razvijati v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, je razvijanje zmožnosti govornega nastopa. Z

merili za ustno vrednotenje govornega nastopa je treba učence seznaniti pred vrednotenjem, da se lahko pripravijo v skladu z njimi. Še bolje pa je, da učitelj in učenci sodelujejo pri njihovem sestavljanju, saj je s tem večja verjetnost, da jih bodo

učenci prej sprejeli in upoštevali. Za pomoč učitelju so v preglednici 1 prikazana merila za vrednotenje govornega nastopa (za učence je treba poenostaviti besedišče, da jim bodo merila razumljivejša) (Rot Vrhovec, 2014).

Preglednica 1: Merila za govorni nastop

UČENEC/-KA		točkovanje in opisna/številčna ocena
PRIPRAVA		
Besedilo	Značilnost besedilne vrste (npr. tridelna zgradba pripovedovalnega besedila, glagoli v pretekliku itd.)	
	Vsebina (smiselna, razumljiva, zanimiva)	
	Jezikovna pravilnost in slogovna ustreznost (upoštevanje slovničnih in pravorečnih pravil ter slogovnih načel)	
Ponazorila/plakat ²	Ustreznost, jezikovna pravilnost in čitljivost	
Izvedba		
Govorjenje	Razločno (ustrezna glasnost, hitrost, ustrezna intonacija, ustrezni poudarki in premori)	
	Naravno	
	Knjižno	
	Samostojno	
Nebes. sprem.	Očesni stik, gibanje, kretnje	
Vrednotenje	Samoevalvacija	
Ocena govornega nastopa		

Razvijanje zmožnosti govornega nastopa z vnaprej napovedano temo mora potekati sistematično, najprej ob učiteljevi pomoči in slikovnem gradivu, nato pa vedno bolj samostojno. (Program, 2011) Praksa kaže, da učitelj preskoči pripravo in prehitro oceni pogosto že prvi govorni nastop. Prav tako se pogosto zgodi, da učitelj ne ponudi učencem meril in od njih prehitro zahteva samostojnost in govorni nastop neupravičeno prezgodaj

ocenjuje,³ kot da so se učenci že rodili z omenjeno zmožnostjo. Ker se pripravljajo doma, ocena govornega nastopa ni vedno objektiven prikaz njihove zmožnosti. To še posebno velja za učence, ki jim pri pripravi pomagajo starejši bratje, sestre in/ali starši. Priprava na govorni nastop, tj. sestava besedila in priprava ponazoril,⁴ ne sme biti domača naloga za učenčovo družino, ker je potem tudi ocena, ki jo dobi učenec, prikaz družinskega

dela in ne (samo) učenčevega. Za začetne nastope naj se učenci pripravljajo v šoli, npr. v podaljšanem bivanju. Izgovor, da je v šoli premalo časa za pripravo, je neutemeljen. K učiteljevi pripravi na vrednotenje govornega nastopa spada tudi časovno načrtovanje. Učitelj mora vsakemu učencu pred vrednotenjem govornega nastopa omogočiti večkratno izkušnjo (to je tudi preverjanje znanja). S premišljenim načrtovanjem medpredmetnega povezovanja in ekonomično razvrščenimi temi v letnem delovnem načrtu je mogoče izvesti tudi to, npr. po vnaprej določenem vrstnem redu vsakodnevni govorni nastop enega učenca. Del priprave je tudi premišljeno časovno načrtovanje evalvacije po vsakem govornem nastopu. V ta namen učitelj za vsakega otroka vnaprej pripravi preglednico, v kateri so napisana merila. Vsak učenec mora dobiti priložnost za izražanje počutja med nastopom in mnenja o svojem nastopu. Učitelj ga mora tudi z vnaprej pripravljenimi merili spodbujati h kritičnemu razmišljanju o svojem nastopu in k predstavitvi ciljev za naprej. Temu sledi pogovor o izvedbi in vsebini nastopa, pri katerem sodelujejo vsi učenci. Učitelj tudi njih spodbudi, da ob pomoči pripravljenih meril najprej poudarijo predvsem dobre strani govornega nastopa, potem opozorijo na morebitne napake in nazadnje predlagajo izboljšave.

Pisno vrednotenje sporazumevalne zmožnosti

Vsako učno snov smemo vrednotiti šele po obravnavi in večkratnem ponavljanju ter preverjanju znanja. Pri jezikovnem pouku pisno s testom lahko vrednotimo hkrati npr. poimenovalno, skladijsko, pravopisno zmožnost in razumevanje prebranega besedila. V ta namen učitelj vnaprej pripravi test. Tudi pisno vrednotenje zahteva učiteljevo vnaprejšnjo pripravo nanj. V nadaljevanju so ponujena merila, ki naj bi jih upošteval pri sestavi testa, zato da bi bil ta čim bolj objektiven, zanesljiv in veljaven. Test mora biti:

a) strokovno ustrezen, tj.

- v njem vrednotimo cilje oz. standarde znanja, ki so določeni v učnem načrtu za slovenščino (primer neustreznega navodila v testu za ocenjevanje: *Poimenuj sličice. Zapiši besede. Sličice tudi pobarvaj.*)

- s strokovno pravilnim navodilom (primer nepravilnega navodila: *ZAPIŠITE KONČNI GLAS.* – Ne zapisujemo glasu, temveč črko.)
- z jezikovno pravilnim in slogovno ustreznim navodilom (navodilo z učiteljevimi napakami: *Prepiši besedilo piši s pisanimi črkami. Pripovedne povedi spremeni v vprašalne!*)
- s pravilno rešitvijo nalog (učitelj mora vsak test najprej pravilno rešiti sam),
- rešitve nalog, s katerimi se preverja isti cilj oz. standard znanja, moramo točkovati enako), npr.:

1. *Odpravi napake.*

na travniku so cvetele ivanjščice. teta petra jih je nabrala in dala v vazo. 1,5 T

2. *Povedi dopolni z besedo iz oklepaja. Piši s pisanimi črkami. Sosedova _____ (MOJCA) je šla v šolo. Za njo je šel pes _____ (PIKI).* 2 T

- test ima ustrezna merila za vrednotenje, tj. pri številčnem vrednotenju ustrezno točkovanje nalog (ob vsaki nalogi naj bo zapis vseh možnih točk) in ocenjevalno lestvico (najmanj 50 % pravilnih rešitev za pozitivno oceno)

Primer ocenjevalne lestvice:

23–26 T = odlično/odl (5)

20–22 T = prav dobro/pdb (4)

17–19 T = dobro/db (3)

13–16 T = zadostno/zd (2)

Manj kot 13 T = nezadostno/nzd (1)

b) didaktično ustrezen, tj.

- vsebuje naloge različne zahtevnostne ravni (praksa kaže, da je večina nalog v testih namenjena ocenjevanju osnovne ravni in da je premalo vprašanj/nalog višje ravni, pri katerih mora učenec pojasniti svoje stališče, oceniti ustreznost, uporabiti znanje za reševanje novega primera, analizirati, sintetizirati, razložiti)

Preglednica na naslednji strani prikazuje učenčeve dejavnosti glede na raven zahtevnosti po Bloomovi taksonomiji (Heacox, 2009) in primer jezikovne naloge/vprašanja za vsako raven.

Preglednica 2: Prikaz učenčevih dejavnosti in nalog različnih zahtevnostnih ravni

RAVNI ZAHTEVNOSTI (Bloomova taksonomija)	UČENČEVE DEJAVNOSTI
Poznavanje – priklic podatkov, ki se jih je učenec naučil Npr. Kdaj pišemo veliko začetnico?	Pove, našteje, določi, označi, poveže
Razumevanje – prikaz razumevanja pridobljenega znanja Npr. Pojasni, zakaj so nekatere besede napisane z veliko začetnico.	Razloži, povzame, obnovi, opiše
Uporaba – s pomočjo pridobljenega znanja naredi nekaj novega Npr. Naredi miselni vzorec o rabi velike začetnice. (Naloga je primerna, če učenci znajo delati miselne vzorce.)	Ponazori, sestavi, drugače uporabi pridobljeno znanje
Analiza – kritično preučevanje Npr. Primerjaj besedili. Poišči podobnosti in razlike med njima.	Primerja, išče podobnosti in razlike, razvršča, sklepa
Vrednotenje – določanje vrednosti ali pomena na podlagi izdelanih meril Npr. Katero besedilo je po tvojem mnenju ustrežnejše? Zakaj?	Presoja, napoveduje ali predvideva, preverja, z dokazi potrjuje, zagovarja
Sinteza – povezovanje delov v celoto na samosvoj način (zahteva ustvarjalno mišljenje) Npr. Napiši besedilo, v katerem boš uporabil čim več dvojic besed z enakim pomenom.	Tvori, predpostavlja, načrtuje

- učenci so primerno časovno obremenjeni (npr. število povedi, glede na bralne zmožnosti primerna dolžina besedil)
- naloge so pestre – od učencev zahtevajo razne dejavnosti (npr. povezovanje, izbiranje med ponujenimi odgovori, dopolnjevanje, samostojno tvorjenje povedi/besedil itd.)
- naloge so v ustreznem zapovrstju, tj. po načelu od lažjih k težjim

c) oblikovno ustrezen, tj.

- pregleden test (naloge naj si sledijo druga pod druga; vsaka naloga mora biti ustrezno označena in začeti se mora z navodilom – tudi če učenci še ne znajo brati in pisati)
- pri vsaki nalogi je dovolj prostora za zapis rešitev (npr. dolžina črt za dopolnjevanje besed/pravo število črt za zapis povedi/besedila)
- uporabljena je ustrezna pisava (npr. arial, calibri, tahoma, verdana), ustrezna velikost (glede na to, da je velikost pisave odvisna od oblike črk, je treba upoštevati npr. veličino pisave calibri 13) in razmik med vrsticami (1,5)/presledek med besedami

- premišljeno dodane slike (če so nepotrebne, preusmerjajo pozornost, zato jih ne dodajamo)

Sklepne misli

Učitelj posveti vrednotenju veliko časa. Da bi se izognil slabi izvedbi procesa in morebitnim negativnim vplivom, ki jih lahko prinese na učenčevo motivacijo in njegovo samopodobo že enkratno slabo vrednotenje, je pomembno, da se učitelj skrbno pripravi nanj. Prva stopnja procesa vrednotenja je priprava meril. Učiteljev porabljeni čas in miselni napor za ustrezno pripravo se obrestujeta, njun učinek pa ima dolgotrajnejšo vrednost. Vnaprej pripravljena jasna merila (kjer je to mogoče) zmanjšujejo stresni učinek vrednotenja in omogočajo boljše rezultate. Če učenec pozna merila, ve, kaj od njega pričakujemo, in se lahko z upoštevanjem tega tudi pripravi na vrednotenje. Ustrezna priprava omogoča tudi ekonomičnost tega procesa, tudi časovno. Časa pa nam v učnem procesu – tudi za vrednotenje – pogosto primanjkuje. ■

Literatura in viri

1. Heacox, D. (2009). Diferenciacija za uspeh vseh. Predlogi za uspešno delo z učenci različnih zmognosti. Preizkušeni nasveti in zamisli za učinkovito poučevanje. Ljubljana, Rokus Klett.
2. Luongo - Orlando, K. (2008). Drugačno preverjanje znanja. Predlogi za avtentično spremljanje napredka. Ljubljana, Založba Rokus Klett.
3. Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli (2013). Ljubljana, Ministrstvo RS za šolstvo. <http://www.uradni-list.si/1/content?id=113609> (22. 4. 2014).
4. Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt (2011). Ljubljana, Ministrstvo RS za šolstvo. http://www.mss.gov.si/si/solstvo/osnovnosolsko_izobrazevanje/ucni_nacrti/ (22. 4. 2014).
5. Rot Vrhovec, A. (2014). Nejavno študijsko gradivo. Ljubljana, Pedagoška fakulteta UL.

Opombe:

1. Pri omenjanju oseb, kot sta učenec ali učitelj, mislimo na oba spola, torej na učenko in učenca ter učiteljico in učitelja. Samo moški spol uporabljamo le zaradi boljše preglednosti besedila in lažjega branja.
2. Priprava ponazorila, npr. plakata, ni nujna. Odločitev je prepustljena učitelju. Menimo pa, da je smiselna in življenjska zahteva (v številnih poklicih so govorni nastopi (GN) del vsakdanjika in ob njih sočasno potekajo tudi ponazoritve). Plakat ima dvojni pomen, in sicer za nastopajočega in poslušalce. Učenec, ki ima GN, si z njim pomaga pri govorjenju (na njem so najpomembnejši podatki iz besedila, ki morajo biti urejeni v smiselnem zaporedju in ki so

najpogostejše podkrepljeni z nebesednim sporočilom, tj. s slikami. Omogočajo hitrejši priklic besedila iz spomina. S plakatom vplivamo na poslušalčevo motiviranost in razumevanje poslušanega besedila.

Od učencev zahtevamo pripravo plakata šele takrat, ko imajo zgled oz. ko vedo, kako ga je treba izdelati (vsaj en plakat naredijo pri pouku in aktivno sodelujejo v procesu izdelave). Smiselno je, da si zapišejo stopnje priprave plakata. Zapiske bodo lahko večkrat prebrali, si prej zapomnili postopek. Najprej delajo učenci ponazorila na papirju, tj. plakat, ta pa je podlaga za poznejšo pripravo PP-projekcije.

Učiteljeve zahteve morajo biti premišljene in razumne, prav tako merila za ocenjevanje. Učitelj ne sme zahtevati npr. barvnega šelešamerja ali z barvnim tiskalnikom natisnjene fotografije. Vse družine nimajo računalnikov in tiskalnikov ali denarja za plačevanje tiskanja. Učitelj mora otrokom omogočiti pomoč/izvršitev zahtevane naloge, ne da bi pri tem kar koli pričakoval ali zahteval od staršev.

3. Če GN ocenjujemo številčno, je treba točke smiselno razdeliti. Največji odstotek ocene morata imeti izvedba GN in ustreznost govorjenega besedila, manjši odstotek pa samoevalvacija in plakat (npr. za odlično oceno mora učenec poleg odlične izvedbe in ustreznega besedila vrednotiti svojo zmognost GN in imeti ustrezen plakat).
4. Učenci naj sami pišejo na plakat (besedilo naj ne bo napisano računalniško). Večja je verjetnost, da bo otrok sodeloval pri nastanku ponazorila. Tisti, ki sodeluje, se zna orientirati na plakatu in hitro poišče podatek, ki ga potrebuje. Pri branju se mu ne zatika, ker ve, kaj je napisal, in zna povedati, kako je naredil plakat. Prav je, da to učitelj tudi zahteva od učenca.

Ticijan Paljk

